

PEYZAJ ARAŞTIRMALARI V

Editörler
Öner DEMİREL
Ertan DÜZGÜNEŞ

LIVRE DE LYON
2025

Mimarlık Bilimleri

PEYZAJ ARAŞTIRMALARI V

Editörler
Öner DEMİREL
Ertan DÜZGÜNEŞ

LIVRE DE LYON
Lyon 2025

PEYZAJ ARAŞTIRMALARI V

Editörler
Öner DEMİREL
Ertan DÜZGÜNEŞ

LIVRE DE LYON
Lyon 2025

Peyzaj Araştırmaları V
Editors • Prof. Dr. Öner DEMİREL• Orcid: 0000-0002-8102-5589
Prof. Dr. Ertan DÜZGÜNEŞ• Orcid: 0000-0002-1523-9722

Cover Design • Motion Graphics
Book Layout • Motion Graphics
First Published • September 2025, Lyon

e-ISBN: 978-2-38236-896-1
DOI: 10.5281/zenodo.17181916

copyright © 2025 by Livre de Lyon
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior written permission from the Publisher. The author or authors of the relevant section are responsible for any copyright infringement that may occur due to the images and graphics used in the book. The editor or publisher does not assume responsibility in this regard.

Publisher • Livre de Lyon
Address • 37 rue marietton, 69009, Lyon France
website • http://www.livredelyon.com
e-mail • livredelyon@gmail.com

CONTENTS

ÖNSÖZ V

BÖLÜM I. TÜRKİYE İKLİM KANUNU'NUN PEYZAJ MİMARLIĞI DİSİPLİNİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ: BİR METİN ANALİZİ 1

Erdi EKREN, Sinan KORDON

BÖLÜM II. TÜRKİYE'DE AFET YÖNETİMİNDE KENTSEL YENİDEN YAPILANMANIN YÖNETSEL BOYUTLARI 19

Kübra ÖZDEMİR

BÖLÜM III. DENİZ SEVİYESİ DEĞİŞİMİNİN KENTSEL PEYZAJ AÇISINDAN İNCELENMESİ 37

Cansu BEŞEL HATİPOĞLU, Emine TANIR KAYIKÇI

BÖLÜM IV. KENTSEL PEYZAJ TASARIMINDA BİTKİ SEÇİM KRİTERLERİNE YÖNELİK YENİ TRENDLER 61

Rıdvan TİK, Tuncay KAYA

BÖLÜM V. YÜRÜNEBİLİR KENTLER İÇİN BİTKİ SEÇİMİ VE BİTKİLENDİRME TASARIMI 89

Müge YURTCAN

BÖLÜM VI. COVID-19 SALGINI SONRASI TURİZM İŞLETMELERİNİN GLAMPİNG TURİZMİNE YÖNELİK TUTUMLARININ BELİRLENMESİ 121

Ertan DÜZGÜNEŞ, Büşra SARGIN, İbrahim YILDIRIM

BÖLÜM VII. COVID-19 PANDEMİSİ SÜRECİNDE HOBİ BAHÇELERİNE OLAN TALEP: ERZURUM KENTİ ÖRNEĞİ 143

Sema Nur ÖZKURT KAYA, Işık SEZEN

BÖLÜM VIII. UZUN GÖRÜŞ HATTI ANALİZİ İLE YAYA HAREKETLİLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: ORDU FİDANGÖR CADDESİ ÖRNEĞİ 163

Eda ŞENTÜRK , Murat YEŞİL

BÖLÜM IX. ORDU İLİ ŞELALELERİNİN CBS TABANLI KONUMSAL VE MEKÂNSAL ANALİZİ 179

Eda ŞENTÜRK & Mustafa Umut BEKTAŞ & Pervin YEŞİL

BÖLÜM X. DÖNÜŞEN KENT, DEĞİŞEN MEKÂN: MARDİN'DE KENTSEL YENİDEN YAPILANMA SÜRECİ ÜZERİNE BİR İNCELEME 199

Emine DAVUTOĞLU & Demet EROL

BÖLÜM XI. FİLYOS VADİSİ HAVZASI'NIN MEGAPROJE HAVZASINA DÖNÜŞÜMÜ 221
Demet EROL

BÖLÜM XII. ÜLKEMİZDE KENT ORMANLARI YER SEÇİM MODELİ OLUŞTURULMASINA YÖNELİK BİR MODEL DENEMESİ: KIRIKKALE KENT ORMANI (100.YIL ORMANI) ÖRNEĞİ 257
Öner DEMİREL, Meryem Bihter BİNGÜL BULUT, Atila GÜL, Ömer Kamil ÖRÜCÜ, Mahire ÖZÇALIK, Tuba Gizem AYDOĞAN

BÖLÜM XIII. KAYAK MERKEZLERİNDE PEYZAJ TASARIMI: ERZİNCAN ERGAN DAĞI ÖRNEĞİ 285
Ruhugül Özge Gemici, Turhan Doğan

BÖLÜM XIV. GÖLBAŞI ÖZEL ÇEVRE KORUMA BÖLGESİ MOGAN GÖLÜ DİP ÇAMURU TEMİZLİĞİ PROJESİ 301
Duygu ÖZKIR, Ali ÖZKIR

BÖLÜM X

DÖNÜŞEN KENT, DEĞİŞEN MEKÂN: MARDİN'DE KENTSEL YENİDEN YAPILANMA SÜRECİ ÜZERİNE BİR İNCELEME[1]

TRANSFORMING CITY, CHANGING SPACE: A STUDY ON THE URBAN RESTRUCTURING PROCESS IN MARDIN

Emine DAVUTOĞLU[1] & Demet EROL[2]

[1](Doktora Öğr.), Gazi Üniversitesi,
e-mail: emine.davutoglu@gazi.edu.tr
Orcid: 0000-0001-9441-0067

[2](Doç. Dr.), Gazi Üniversitesi,
e-mail: edemet@gazi.edu.tr
Orcid: 0000-0002-1705-4297

1. Giriş

Dönüşüm, sadece fiziksel mekânda gerçekleşen bir değişim eylemi olarak görülmekten öte toplumsal ve kültürel ilişkilerin, değerler, bellek, hafıza, kimlik, tarihsellik ve süreklilik gibi bileşenler ile değerlendirilmesi gereken bir bütün olarak ele alınmalıdır. Kent planlama gibi sosyal olanla mekânsal olanın bağdaştırıldığı bir paradigmada değişimin ve dönüşümün yarattığı etkilerin ve mekâna yansımalarının incelenmesi; var olan mekânda geçmişten taşınan izler ve gelecekte gerçekleşecek gelişmelerin birbirinden farklı etkiler yaratacağı varsayımı sebebiyle önem arz etmektedir.

Kentlerde gerçekleşen ekonomik ve toplumsal düzenlemeler ile birlikte yeni sosyal ilişkilerin kurgulandığı yeni mekansal organizasyonlar

1 Bu bölüm, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı'nda yürütülen "Kentsel Mekân Metaforu Olarak Kentsel Dönüşüm Uygulamaları: Mardin İli, Artuklu İlçesi Örneği" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

yaratılmaktadır. Mekân, sosyal bir ürün olarak kavranması gereken, toplumsal alanda gerçekleşen ilişkilerin belirleyicisi, üretim ilişkilerinin bireyden devlete kadar uzanan ve sosyal ilişkilerin içerisinde yer aldığı bir değişim nesnesidir. Bu değişimlerin etkilenen nesnesi ve bir parçası olarak kentler, yeniden düzenlenip organize edilerek değişimin öznesi haline gelebilmektedir. Mekansal olanla sosyal olanın doğrusal ilişkisi nedeniyle değişen kentteki yeni düzenlemeler, bellek, estetik, hafıza, kimlik, kültürel değerler ve toplumsal yargıların da değişmesine neden olabilmektedir. Kent, değişim ve dönüşümlerden doğrudan etkilenen temel özne olduğu için süreç içerisinde kentin mekansal yerleşim karakterinde de farklılıklar oluşması kaçınılmazdır.

Chicago Okulu'nun kent sosyolojisi alanında ilk çalışmalarını yapan Ernest Burgess (1925), Louis Wirth (1938) ve Robert Park (1925) gibi araştırmacılar, bu dönemde kentlerdeki değişimi yerel düzeyde olmayan sonuçlara bağlayarak kentin mekansal iç organizasyonu ve dinamikleri ile ilgili makro düzeyde düşünce yapısını savunmuştur. 1970'lerde ise David Harvey (1974), Manuel Castells (1977) ve Henri Lefebvre (1991) gibi sosyal bilimciler, kentin ekonomik yapısını ve dışsal faktörleri de benimseyen çalışmalar ile eşitsiz gelişme, endüstriyel gerileme ve mekân organizasyonu üzerindeki diğer ekonomik sorunlara değinerek mikro ölçekte çalışmalar yapmıştır. Kent planlamanın süreç içerisinde değişen ve derinleşen araştırma alanı kentlerin sorunları, çözüm arayışları ve süregelen ihtiyacından doğmaktadır.

Harvey'e (1974) göre, arazi ve gayrimenkul yatırımları ekonomik geliri arttırmada ve kentlerin büyümesinde katalizör görevi üstlenen önemli bir araç olarak görülmektedir. 1970'li yılların sonlarına doğru kentsel yeniden yapılanma çalışmalarına "*eleştirel politik ekonomi yaklaşımı / sosyo-mekansal yaklaşım"* olarak nitelendirilen yeni bir yaklaşım geliştirilmiştir. Bu yaklaşım ile kentlerin yeniden yapılandırılmasıyla ilgili birkaç boyuta değinilmektedir (Feagin, 1998; Gottdiener ve Feagin, 1988; Hutchison, 2000; Savage ve Ward, 1993; Smith, 1995; akt. Fox Gotham, 2001b):

- Kentsel gelişimin şekillenmesinde sınıf ve ırksal tahakkümün (ve daha yakın zamanda cinsiyetin) önemine,
- Güçlü ekonomik aktörlerin, özellikle de emlak sektöründekilerin, şehirlerin inşası ve yeniden geliştirilmesindeki birincil rolüne,
- Büyüme destekli hükümet aktörlerinin şehir gelişimindeki rolüne,
- Şehirlerin şekillenmesinde sembollerin, anlamların ve kültürün önemine,
- Kentsel gelişimin küresel bağlamına.

Bu çalışmada orta ölçekli bir kent olan Mardin kentinin yeniden yapılanma sürecinde değişen ve dönüşen kentsel mekânı ile ilgili bir incelemede bulunulmuştur. Çalışmada ilk olarak değişim, dönüşüm ve mekân kavramları üzerinden değişimin sosyo-mekansal metaforu olarak kentsel dönüşümün kavramsal temeli anlatılmıştır. Roberts ve Sykes 'ın kentsel dönüşümün girdileri ve çıktıları ile ilgili çıkarımları üzerinde durulmuştur. İkinci olarak Mardin kentinin kentsel yeniden yapılanma sürecinin mekansal karakteristiğine değinilerek tarihsel gelişim süreci ve mekânın evrimsel süreci ile kentin planlama sürecine ilişkin değerlendirmelerde bulunulmuştur. Sonuç bölümünde ise Mardin kentinin yerel kimliği ve özgün karakterinin korunması ve bu karakterin mekânda yaşanan değişim ve dönüşümlerden minimum düzeyde etkilenmesi yönünde öneriler geliştirilmiştir.

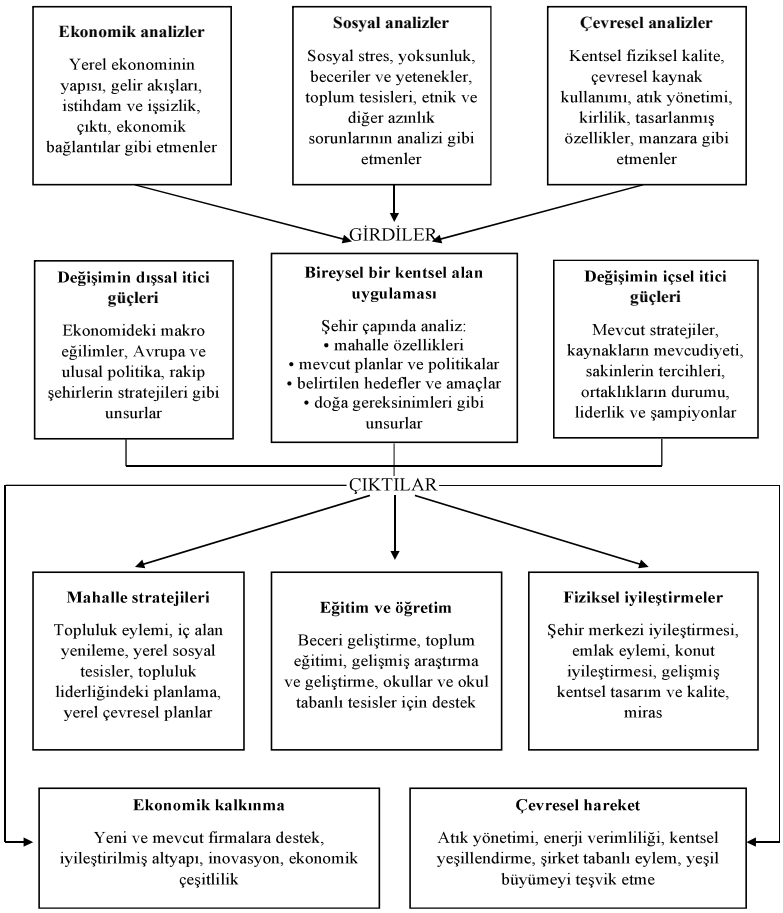
2. Değişimin Sosyo-Mekânsal Metaforu: Kentsel Dönüşümün Kavramsal Temeli

Türk Dil Kurumu Sözlüğüne göre 'değişim', *bir zaman dilimi içindeki değişikliklerin bütünü* olarak tanımlanmaktadır (TDK Sözlüğü). Belli süreçler içerisinde herhangi bir şeyde meydana gelen farklılaşmalar olarak anlamlandırılan değişim kavramı, bir şeylerin farklı hale getirilmesi amacı taşımaktadır. İlerleme, reform ve yenilik gibi pozitif ilişki temelleri üzerine şekillendirilmiş olan kavram, mevcut durumun fiziki ve çevresel koşullarının gereksinimleri karşısında yeniden yapılandırılması ve bu gereksinimlerin karşılanabilir ölçütte bireysel ya da toplumsal üretimi ve bu üretimin uygulama aşamasını kapsayan bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Değişimle oluşan ve *bulunduğu durumdan farklı bir şekil alma* olarak değerlendirilen dönüşüm kavramı (TDK Sözlüğü), Oxford sözlüğünde *biçim, şekil veya görünüşte değişme eylemi, başkalaşım* şeklinde tanımlanmaktadır (Oxford Languages Dictionary, https://www.oed.com). Değişimden doğan bir kavram olarak dönüşüm, sadece fiziksel ve çevresel mekândaki değişim eylemi olarak nitelendirmekten öte sosyo-kültürel ilişkilerin, tarihsellik ve süreklilik içerisinde de değerlendirilmesi ve geçmişten izler taşıdığı, gelecekte de farklı etkiler yaratacağı varsayımı üzerine odaklanılması gerektiği belirtilmektedir (Harvey, 2004: 4).

Değişim ve dönüşümün yansıması olarak mekân, çevresel, ekonomik, kültürel, sosyal ve politik niteliklerle bütünleşen bir kavram olup insan, ölçek, hareketlilik, yer ve zaman gibi kavramlar ile ilişkilendirilmesi bakımından fiziksel bir anlam taşımaktadır. Mekân kavramı ilk olarak Aristoteles tarafından

sabit olmayan, devingen yapıda-ara bir nesne olarak tanımlanmaktadır (S. Babür Çev., Aristoteles, 2014). Descartes, 17 yüzyılda Aristo'nun sunduğu mekân kavramı tanımını planlama ve coğrafya alanında tanımlanabilen, x, y ve z boyutları ile ele alınabilen, ölçülebilir, tasarlanabilir ve bireyden bağımsız fiziki düzlemde kurgulanmış bir yapı olarak geliştirmektedir (Descartes, 2014: 17). Harvey, kurgulanmış olan bu mekânsal yapının özgün biçimlerinin, sermaye birikimleri ile şekillenebileceğine değinmektedir (Harvey, 2012: 287-293). Harvey, aynı zamanda sermaye dolaşımının mekân üzerinde yeni değerler ve fırsatlar yarattığından; bu nedenle konum değişiminin öneminden bahsetmektedir. Mekân kavramını ilk olarak geometrik, içeriği boş, tükenmişlik, yok olmuşluk ve üretilmekten başka bir anlamı olmayan 'şey' olarak nitelendiren Lefebvre (2014: 24-25), 'Şehir Hakkı (The Right to the City)' adlı eserinde mekânı kentsel olanla ilişkilendirerek mekânın kuramsal temeline toplumsal yapıyı da dâhil etmektedir (Lefebvre, 2015). Böylelikle mekânın, toplumların sahip olduğu sosyal ilişkilerin belirleyici, birleştirici ve dönüştürücü yapıya sahip olduğu özelliği ortaya konmaktadır.

Değişim, dönüşüm, mekân ve kent ile ilgili yapılan tanımlamalar göz önünde bulundurulduğunda kentsel dönüşümün temelde girdiler ve çıktılar olmak üzere iki ayrı dinamikten oluşan süreci kapsadığı anlaşılmaktadır (Roberts ve Sykes, 2000). Roberts ve Sykes, kentsel dönüşüm sürecinin kavramsal temelini tanımladığı tablosunda iki ayrı bileşen belirlemektedir. Bu bileşenler girdiler ve çıktılar bileşenidir. Girdiler bileşeni, sosyal, ekonomik ve fiziksel analiz aşamalarından oluşmaktadır. Çıktılar bileşeni ise yerel toplumun gelişimi, fiziksel koşulların iyileştirilmesi, yaşam kalitesinin yükseltilmesi gibi etmenlerden oluşmaktadır (Bknz. Şekil 1).

Şekil 1: Kentsel Dönüşüm Sürecinin Girdileri ve Çıktıları
(Roberts, 2000, ss. 20'den uyarlanarak yazar tarafından düzenlenmiştir)

Tekeli (2015: 309), kentlerde yaşanmakta olan yenilenmeleri iki gruba ayırmaktadır. Bu değişme ve dönüşmelerin bir kısmının kentin yaşadığı yapısal dönüşümler ile doğrudan ilişkili olduğunu belirtmektedir. Tekeli (2015: 311), günümüzde gerçekleşen dönüşüm projelerinin tümünün kentin morfolojik yapısından kaynaklanan dönüşümler olmadığını siyasal tercihler nedeniyle gerçekleştirilen psödo (sahte) dönüşümler olduğunu vurgulamaktadır. Psödo dönüşümleri, deprem riskinden kaynaklanan, gecekondu alanlarının dönüştürülmesine yönelik olan ve merkezi ve yerel yönetimlerin ideolojik çerçevede değersiz olanı yıkıp yerine değerli gördüğünü inşa eden projeler olmak üzere üç sınıfta kategorize edilmektedir. Buradaki temel yaklaşım

kentlerin gereksinim duyduğu dönüşümlerin sadece afet odaklı gerçekleşmediği, yenilenme ve değişme isteği ile dönüşümleri yaşadığı yönündedir.

Kent planlama disiplini içerisinde kentsel dönüşüm ile ilgili literatür incelendiğinde çeşitli tanımların yapıldığı ve kavramın farklı yaklaşımlar ile anlamlandırıldığı görülmektedir. Kentlerin değişen ve dönüşen dinamiklerinin yarattığı sorunsala çözüm odaklı yaklaşım olarak ele alınan kavram, ulusal ve uluslararası literatürde 'kentsel yeniden üretim (*urban regeneration*)', 'kentsel yeniden geliştirme (*urban redevelopment*)', 'kentsel reform (*urban reform*)', 'kentsel yenileme (*urban renewal/renovation*)', 'kentsel yeniden canlandırma *(urban revitalization)*', 'kentsel sağlıklaştırma (*urban rehabilitation*)', 'kentsel koruma *(urban preservation /conservation)'*, kentsel soylulaştırma *(urban gentrification)'* ve 'kentsel yeniden inşa etme *(urban reconstruction)'* gibi müdahale yöntemi ve tekniklerine göre farklı şekilde tanımlanmaktadır (Ataöv ve Tekeli, 2017; Fox Gotham, 2001a; Wu, 1997; Yang ve Chang, 2007).

Couch (1992)'a göre kentsel dönüşüm, kentsel mekânda fiziksel, sosyal ve ekonomik değişmelerin meydana geldiği; devletin veya yerel toplulukların istihdamı, üretimi ve tüketimi geri kazandıran ve kentsel alanda yaşam kalitesini arttıran eylemler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Lai, Peng, Li ve Lin (2014)'e göre ise kentsel dönüşüm, kentsel yenileme, binaların fiziksel koşullarını ve kentsel yaşam ortamını iyileştirmenin yanı sıra bir şehrin işlevini artırmaya ve sıkışık trafik, yetersiz kamusal alan ve yetersiz kentsel altyapı dağıtımı gibi kentsel zorluklarla mücadeleye yardımcı olma eylemi olarak görülmektedir.

Yang (2010), kentsel dönüşümü tanımlarken yenilikçi eylemlere, baskılara ve uzun vadeli yaklaşımlara vurgu yapmaktadır. Yang'a göre kentsel dönüşüm, kentsel sistem içerisinde uzun vadeli değişim sürecini kapsayan ve bu süreçte sosyo-mekânsal yapılardaki eklemlenmeyi, planlamayı ve bunların temelinde yer alan baskılarla ilgilenmeyi içeren, eski sistemin dışında şekillenebilen yenilikçi eylemlerden oluşmaktadır. Lees, Slater ve Wyly (2008) yapmış oldukları bir çalışmada kentsel dönüşüm ile ilgili yaklaşımını neoliberalizmin etkisiyle kentlerde piyasa dinamiklerinin arttırılması için kullanılan bir araç, düşük gelir düzeyli grupların yerinden edilmesi ve mekânsal eşitsizliklerin yaratıldığı bir eylem olarak şekillendirmektedir. Chan ve Yung (2004) ve Hulsbergen (2004)'in kentsel dönüşümün kavramsal yaklaşımı da diğer araştırmacıların yaklaşımından farklı olarak endüstrileri iyileştirerek, iş fırsatları yaratarak, sosyal ağları geliştirerek ve kent sakinlerinin aktif katılımını teşvik ederek kentsel sosyo-ekonomik kalkınmaya fayda sağlamada etkili bir eylem olarak ifade edilmektedir.

1980'li yıllar itibariyle mekansal değişim ve dönüşüm iki temel konu üzerine yoğunlaşmaktadır (Kurtuluş, 2006). Bu konular (i) Neoliberal politikalar aracılığıyla devlet ve sermaye üreticileri arasında yeniden yapılandırılan ilişkilerin toplumların hak sahipliğini üst düzey tabakalar lehinde yeniden düzenleme çabası, (ii) kentsel alanların tümünün metalaştırılması ve Sermeye birikimi aracına dönüştürülerek bütüncül eylemi içeren kentin kamusal mekân varlığının yok edilmesidir. Bu temel iki konu ile süreç içerisinde yönetim organları gerçekleştirdikleri yasal ve politik düzenlemeler ile üretim sermeyesinin güçlenmesini ve yeni sermeye sınıflarının oluşmasını sağlamaktadır (Koçak ve Erol, 2019).

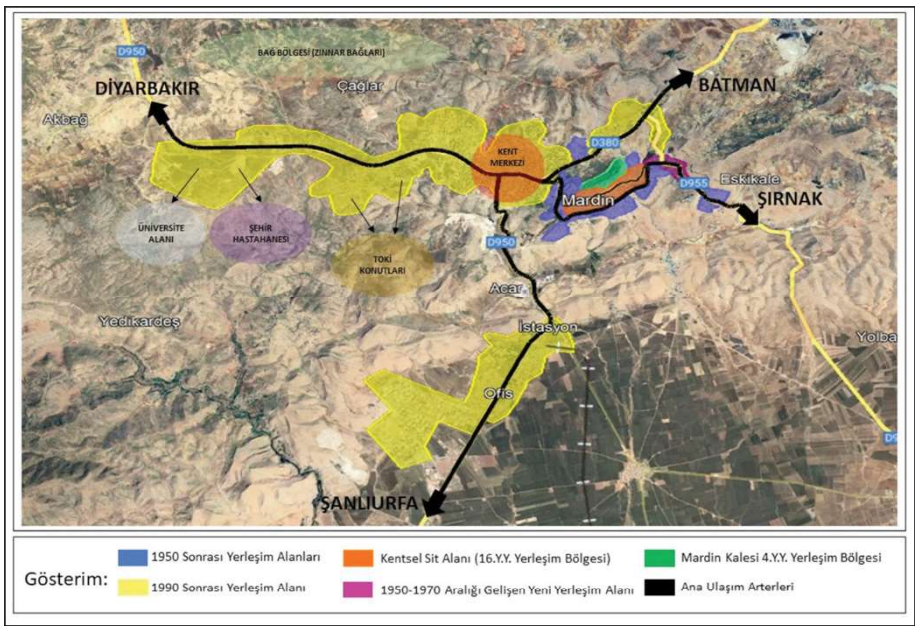
1980'lerden günümüze neoliberal politikaların egemenliğini sürdüğü anlayış ile yeni yapılanma sürecini kentsel rantın yaratılması ve dağıtılması izlemiştir. Kentsel rantın artması ile devlet eliyle yerel yönetimlerin yetki ve sorumlulukları arttırılmış ve planlama ile ilgili prosedürler esnekleştirilmiştir. Neoliberal egemenliğin hızla güçlendiği 2000'li yılların başı ve 2010 yılı aralığında kentlerde dönüşümler hız kazanmıştır. Kentsel projeler ile sosyal tabakaların yaşam ve çalışma alanları yeniden düzenlenmiştir.

Yukarıda yapılan açıklamalar ve kavramsal tanımlamalar ışığında kentsel dönüşüm ile ilgili genel kapsamlı yaklaşımın kentte meydana gelen değişimlerin kamusal fayda ve toplum temelli ilkeler çerçevesinde gerçekleştirildiği varsayımında bulunulabilir. Özellikle yapılı çevrede meydana gelen değişimler, yerel toplumun yapısı ile ilgili izler taşıması, toplum ilişkileri, hareketlilikleri ve çelişkileri yansıtması bakımından önem taşımaktadır. Bu nedenle kentsel dönüşüm kavramının fiziksel mekânın ötesinde toplumsal ve sosyal değişimleri de göz önünde bulundurması önem taşımaktadır (Carmona ve Sieh, 2004). Değişen ve dönüşen kentsel alanlar veya kent parçaları, sosyal çevreye doğrudan etki etmektedir (Knox ve Ozolins, 2007). Dönüşümün sosyo-mekânsal düzlemde gerçekleşmesi, planlama sisteminin bir bileşeni olarak sosyo-politik ve yasal alanın birbiri ile etkileşim kurgusunu ve bu etkileşimin uzun soluklu sürdürülebilirliğinin önemini vurgulamaktadır.

3. Mardin Kentinde Yeniden Yapılanma Sürecinin Mekânsal Karakteristiği

Tarihsel süreç içerisinde farklı uygarlık ve medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan Mardin, orta ölçekte bir kent olup farklı dini ve kültürel değerleri ile özgün bir yapıya sahiptir. Cumhuriyetin ilan edilmesi ile il statüsü kazanan kent, tarı, turizm ve sanayi sektörleri ile ulusal ve

uluslararası ekonomik pazarda yer edinmiştir. Kentin morfolojik yapısının oluşmasında kırsal alanlardan kentsel alana artan göçler, nüfus artışı, ekonomik yatırım faaliyetlerindeki artışlar, teknolojik ilerlemeler, kamu yapılarının yer seçimleri, tarım alanlarının eşik oluşturması ve Mardin'in Diyarbakır İlinin hinterlant bölgesi kapsamında kalması gibi gelişmeler etken olmuştur (Şekil 2).

Şekil 2: Mardin Kentinin Mekânsal ve Tarihsel Yerleşim Sürecine İlişkin Görsel (Google Earth Pro kullanılarak yazar tarafından düzenlenmiştir).

1990'lı yıllarda Mardin Borusan, Mardin Kireç Fabrikası, Organize Sanayi Bölgesi ve Mardin Küçük Sanayi Sitesi gibi sanayi yapılarının İstasyon Bölgesinde yer seçmesi kentin güney yönünde yeni bir alt yerleşim bölgesinin oluşmasında etkili olmuştur (Şekil 1). Aynı zamanda uygun topoğrafik yapı, tarıma elverişsiz toprak yapısı, ulaşım ve erişim olanakları gibi etmenler Yenişehir Bölgesi olarak nitelendirilen yeni kentsel alanın Diyarbakır yolu üzeri, batı yönünde gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Mardin kentinin merkezi Artuklu ilçesidir. Artuklu kentinin kentsel alanı, eski yerleşme alanı (Eski Mardin), yeni yerleşme alanı (Yenişehir Bölgesi) ve gecekondu tipli konut bölgelerinden oluşan Etkileşim Geçiş Bölgeleri (Cumhuriyet, Ensar, Saraçoğlu,

Kayacan vb. Mahalleler) olmak üzere farklı karakteristiklere sahip üç bölgeden oluşmaktadır (Şekil 3).

Şekil 3: Eski Mardin (solda); Yenişehir Bölgesi (ortada); Etkileşim Geçiş Bölgesi (Kayacan Sitesi) (sağda) (Kişisel Arşiv, 2025).

Eski yerleşme alanı, organik doku formlu, geleneksel taşla bezenmiş avlulu konut yapısına sahip geleneksel evlerden oluşmakta ve yer yer bu evlere eklemlenmiş betonarme yapılar içermektedir. Bölge, turistik potansiyeli nedeniyle her yıl ulusal ve uluslarası ziyaretçilere hizmet vermektedir. Kültürel ve tarihi değerlerini koruma ve sürdürme çabası devam eden eski yerleşme alanı halen yerel halkın yaşamını sürdürdüğü, gündelik hayat akışının ticari ve ekonomik faaliyetleri ile devam ettiği niteliğini korumaktadır. Tarihi kentin mevcut dokususunun korunması ve kent kimliğinin sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla AB (Avrupa Birliği), Mardin Valiliği, Mardin Büyükşehir Belediyesi, Dicle Kalkınma Ajansı, ÇEKÜL (Çevre Kültürel Değerlerini Koruma ve Tanıtma) Vakfı vb. kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları tarafından bir çok proje yürütülmektedir. Bu projelerden bazıları şu şekildedir: *'Tarihi Çarşıların Canlandırılması Projesi'*, '*MERDİNAR (Mardin Katılımcı Kentsel Rehabilitasyon Projesi)', 'Kendini Koruyan Kentler Projesi', 'Sürdürülebilir Turizm Projesi', '1. Cadde Sağlıklaştırma Projesi'.*

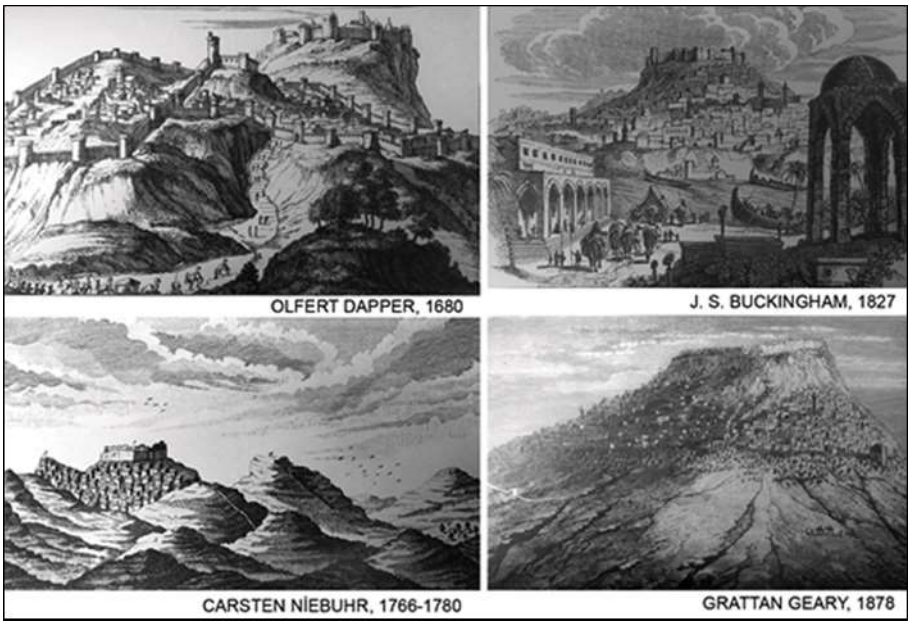
Etkileşim geçiş bölgesi, 1-2 katlı müstakil ve bahçeli evlerin ve yer yer 5-8 katlı apartmanların bulunduğu, plansız ve düzensiz yapılaşma düzeni ile gecekondu bölgelerini andıran formda bir yapıya sahiptir. Bu bölgede yaşayan kent sakinleri, düşük ve orta gelir düzeyli gruplardan oluşmakta ve ekonomik geçimini ağırlıklı olarak hayvancılık, tarımsal faaliyetler, nakliyecilik ve alt sektör ticari faaliyetler ile sağlamaktadır. Bölgede ağırlıklı olarak kırsal yaşamın sürdürüldüğünü söylemek mümkündür. Ensar, Saraçoğlu, Cumhuriyet (Trafo mevkii), Savurkapı (İmam Hatip mevkii), Kayacan ve Evren (Kotek) mahallelerinden oluşan bu bölgenin her mahallesi farklı mekansal, sosyal ve kültürel karakteristiğe sahiptir.

Yenişehir bölgesinin topoğrafik yapısı ve coğrafi konumu nedeniyle, eski yerleşme alanı ve etkileşim geçiş bölgesine nispeten daha farklı bir kentsel doku sergilediğini söylemek mümkündür. Ancak bölgenin 1990'lardan sonra ciddi bir kentsel yapılanma sürecine girmiş olması, artan inşaat faaliyetleri, bürokratik esneklikler, yetersiz kamu ve altyapı hizmetleri, belirsiz imar çalışmaları gibi uygulamalar yeni yerleşim alanının düzensiz ve plansız gelişimine neden olmuştur. Yeni yerleşim alanının neredeyse tamamı konut+ticaret kullanımlı yapı formu ile planlanmıştır. Kapalı konut siteleri yok denecek kadar azdır. Bölgedeki yapıların neredeyse tamamı betonarme formlu en az 5 katlı-en fazla 24 katlı apartman tipi konutlardan oluşmaktadır.

Günümüzde eski yerleşme alanı (Eski Mardin), yeni yerleşme alanı (Yenişehir Bölgesi) ve etkileşim geçiş bölgesinin hem mekansal açıdan farklı yerleşim formlarına sahip olması hem de sosyal ve kültürel dönüşümlerin izlerini yansıtmaları Mardin'in oldukça farklılaşan üç farklı kent karakteristiğine sahip olduğunu göstermektedir.

a. Tarihsel Gelişim ve Mekânın Evrimsel Süreci

Mardin kenti, M.Ö. 4500'lerle başlayan süreçte Abgarlar (Urfa Krallığı)-Dikran, Akkoyunlular, Arami, Araplar-Emeviler-Abbasiler, Arami/Süryani, Akad, Artuklu, Asur, Babil, Bizans, Büyük İskender, Hamdaniler, Hititler, İskit-Kimmer-Med, Karakoyunlular, Makkadonya, Mervaniler, Mitanniler, Osmanlı, Pers, Safeviler, Sasani, Selçuklu, Selevkos, Subartu, Sümer ve Roma gibi pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmış çok kültürlü bir kent konumundadır (Alioğlu, 2003; Nasıroğlu, 2010; Sevim, 2022). Mardin kentinin çok yönlü ve çeşitli yapısı Dapper, Buckingham, Niebuhr ve Geary gibi ünlü seyyahlar tarafından gravürler ile resmedilerek kentin morfolojik yapısını ele alan ilk görseller oluşturulmuştur (Şekil 4).

Şekil 4: XVII. Ve IX. Yüzyıllarda resmedilen Mardin gravürleri (Gravürlerle Türkiye: Anadolu 2, 2002; akt. Aksu ve Çırak, 2018).

1102-1409 yılları arasında Eski Mardin olarak nitelendirilen bölge, ilk olarak kale içine konumlandırılmış daha sonra güney yönüne doğru dağ yamaçlarında lineer şekilde gelişimini sürdürmüştür (Sevim, 2022). Anadolu ve Mezopotamya'nın ilk uygarlıklarının ortaya çıktığı merkezlerden olan kentin kuruluşu, Alman Arkeolog Baron Marvan Oppenheim'in 1911-1929 yılları arasında yaptığı kazılar sonucunda keşfettiği Babil ve Sümer kalıntıları ve Eski Yakın Doğu tarih bilgilerine göre M.Ö. 4500-3500 dönem aralığına denk gelmektedir. M.Ö. 285 yılında, Sümer Krallığı, kenti egemenliği altına alarak kenti tarımsal alanlar için sulama kanalları ve şehircilik faaliyetleri bakımından ileri seviyeye taşımıştır. Kent, M.Ö. 1925'li yıllarda Hititler tarafından işgale uğramış ve kısa süre sonra İran'dan gelen Ari asıllı Midiller tarafından kuşatılmıştır.

M.Ö. 1367 yılında Asurlar kenti ve çevresini topraklarına katarak buraya yerleşmiştir. M.Ö. 1190 yılında Ari ırkı tarafından kuşatılan kent, M.Ö. 1060 yılında tekrar Hititler tarafından kuşatılarak ele geçirilmiştir. M.Ö. 800 yılına kadar Asur Krallığı egemenliğinde kalan kent, sırasıyla Urartu Krallığı, Sityaniler ve Midiller 'den sonra M.Ö. 335'li yıllarda Büyük İskender tarafından

kuşatılmıştır. M.Ö. 131 yılında Abgarlar (Urfa Krallığı) egemenliğine giren kent, M.S. 38 yılında Urfa ve çevresinde Aramiler tarafından kurulan Abgar Beyliği kavminin Süryanilerin putperestliği terk edip Hristiyan dinini kabul ettiği ilk yerleşme olması bakımından önemli bir rol üstlenmektedir (Alioğlu, 2003).

M.S. 990 yılında Mervaniler, camileri, çarşıları ve diğer mimari öğeleri onarmış, yenilerini inşa etmiştir (Alioğlu, 2003). İpekyolu üzerinde konumlanan kentte şehircilik açısından yeniliklerin kazandırılması ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi kentte ticari faaliyetlerin de artmasına olanak sağlamıştır. 1105 yılında Artuklu İlçesinin de adını aldığı Artuklular, Mardin'i ele geçirerek kenti Artukoğulları Devletinin başkenti yapmıştır. 304 yıl boyunca hüküm süren Artuklular kenti, sosyal, ekonomik ve kültürel faaliyetlerin siyasi bir merkezi haline getirmiş ve pek çok camii, kervansaray, hamam, medrese gibi kültürel yapı inşa etmiştir. 16. yüzyıldan Cumhuriyetin ilan edilmesine değin Osmanlı himayesinde bulunan Mardin kenti, 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin sınır şehri olmuştur. 1960'lı yılların ortaları ve 1970'li yılların başlarında kırsal alanlardan kentsel alana yoğun göçler başlaması ve 1990'lı yılların başlarında yaşanan terör olayları, güvenlik kaygıları ve ekonomik geçimsizlik gibi faktörler, kırsal alanlardan ve yakın çevre illerden Artuklu kentine olan göç hareketlerini arttırmıştır. Artuklu yerleşmesinin kentleşme süreci bu dönemlere tarihlenebilir.

b. Planlama Sürecine İlişkin Değerlendirme

Eski Mardin ve yeni kentsel alanına ilişkin mekânsal gelişimin planlama süreci temelde cumhuriyet öncesi ve cumhuriyet sonrası süreç olmak üzere iki kategoride değerlendirilebilir. Cumhuriyet sonrası dönemi de 1920'li yılların sonlarından günümüze gerçekleştirilen yatırım faaliyetleri, imar planları, projeler ve uygulamalar kapsamında dört farklı dönem aralığında ele almak mümkündür.

Cumhuriyet Öncesi Dönem

Cumhuriyet öncesi dönemde Mardin'de kırsal yaşam koşulları ağırlıklı, sağlıklı ve yaşanabilir çevre şartlarından yoksun ve yaşam kalitesi düzeyi düşük, plansız kentsel gelişimin olduğunu söylemek mümkündür. Kentte, yol, su, elektrik, yeşil alan gibi gündelik yaşam pratiklerinin sürdürüldüğü temel araçlardan yoksun bir yaşam hakimdir. Bu dönemde mekânsal düzlemdeki dönüşüm bakımından gerçekleştirilen ilk faaliyetlerden biri; demiryolu yapımı

için kente gelen Almanlar tarafından açılan ve Eski Mardin yerleşim alanını doğu-batı aksı olarak tam ikiye bölen Ana Caddenin (1. Cadde) açılmasıdır. Yine bu dönemde münferit ve parçacıl imar uygulamaları ile eski eserleri korumak yerine tahribat edici işleve dönüştürüldüğü, yeni yapılaşma eğilimlerinin eski kent merkezinde kalıcı hasarlar bıraktığı bir yaklaşım sergilenmiştir. Özellikle savunma amaçlı oluşturulan askeri bölgeler, içerisinde bulunan anıtsal ve tarihi yapılar üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır.

Cumhuriyet Sonrası Dönem- 1923-1950 Dönem Aralığı

Cumhuriyet sonrası 1923-1950 dönem aralığında, kent sakinlerinin gündelik yaşam örüntüsünün büyük ölçütte kötüleştiği söylenebilir. Kent sakinleri ve yerel yönetim mekanizması tarihi ve kültürel değerleri koruma bilincinden yoksundur. Bu dönem aralığında Hamza-i Kebir Zaviyesi, Hamza-i Sagir Mescidi, Şeyh Abdülaziz Türbesi gibi tekke, zaviye, kilise, manastır ve geleneksel yapıya sahip evler yıkılarak kent dokusuna büyük ölçütte zarar verilmiştir (Çağlayan, 2016). Kentin sorunlarına çözüm sunmak amacıyla kent merkezinde ve çeperinde küçük çaplı imar uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Bunlardan bazıları; Ana Cadde'nin (1.Cadde) genişletilmesi, mezbahanenin yapılması, eski bedestenin onarılarak hayvan pazarı kullanımına açılması, ticari işletmelerin dış cephelerinde değişikliklerin yapılması, cadde ve kaldırımlara parkeler döşenmesi, çöplük ve mezarlık alanlarının yeşil alanlara dönüştürülmesi, halkevi ve umumi tuvaletlerin inşa edilmesi, hastane, Valilik konağı, gibi kamu yapılarının inşa edilmesi, elektrik ile ilgili çalışmaların yapılması ve şehre su getirilmesi için fizibilite çalışmalarına başlanması gibi faaliyetler gerçekleştirilmiştir.

Bu dönemde gerçekleştirilen planlama çalışmaları kent sakinlerinin gündelik yaşam standartlarının arttırılması için mekânsal planlama bakımından atılan ilk adımlar şeklinde yorumlanabilir. Bu dönemde yeni olan eski olana tercih edilmiştir. Özellikle 1930'lu yıllarda kenti geliştirmek ve imar faaliyetlerini arttırmak adına tarihsel ve anıtsal yapılar pek dikkate alınmamıştır. Yol genişletme ve yeni inşaat faaliyetleri için kiliseler, türbeler, zaviyeler yıktırılmıştır. Mezarlık alanları imara açılmıştır. Koruma konusunda mülkiyet hakkı, adalet gibi kavramlar pek dikkate alınmamıştır. Kısacası kentsel tasarım ve estetik gibi kavramlar ön plana çıkarılarak kentte önemli dönüşümler yaşanmış, kentin özgün ve kültürel değerlerinin korunması konusundaki yaklaşımlar yetersiz kalmıştır.

Cumhuriyet Sonrası Dönem- 1950-1980 Dönem Aralığı

1950-1980 yılları arasındaki dönemde kırsal alanlardan kentsel alana artan göç ile birlikte geleneksel konutların üzerine betonarme yapılar eklemlenmeye başlamıştır. İmar uygulamaları ile ilgili kesin kuralların ve hükümlerin olmaması koruma bilincinden uzak çarpık ve düzensiz bir yapının oluşmasına neden olmuştur. Afete Maruz Bölge alanının hazırlanan imar planlarına işlenmemesi ile birlikte yapılaşma sorunları ortaya çıkmıştır. 1952 yılında Nezihe-Taner PERTEV tarafından ilk imar planı olan '*Mardin Şehri Kesin İmar Planı'* hazırlanmıştır. 1973 yılında Kamutay TÜRKOĞLU ve Ahmet UZEL tarafından '*Mardin Analitik Etüt Raporları Çalışmaları'* hazırlanmıştır. 1979 yılında *'Kentsel Sit Alanı sınırı ve Arkeolojik Sit Alanı sınırı'* kesinleştirilmiştir.

Eski kentin korunmasına ilişkin ilk çalışmalar bu dönemde yapılmıştır. Nüfus artışı ile birlikte kent çeperinde ve eski yerleşim alanının dışında yeni gelişme konut alanları üretilerek imar planında 'Konut Gelişme Alanları' kullanımı ile yeni alanlar oluşturulmuştur. Cumhuriyet Meydanı ve açık alan gibi kamusal düzenlemeler bu dönemde geliştirilmiştir. Temelde kentin temel karakteristiği korunmaya çalışılmıştır. Yerel halkta koruma bilinci geliştirilerek betonarme yapıların artmasının önüne geçilmiştir. Kentsel sit alanı, arkeolojik sit alanı gibi sınırlar kesinleştirilmiştir. Sosyal donatı alanları (yönetim, eğitim ve hizmet) oluşturularak sayıları arttırılmıştır. Yeni ulaşım bağlantıları önerilerek ve güçlendirilerek motorlu taşıtlara öncelik sağlanmıştır. 1960'lı yıllarla birlikte gelişen Ensar ve Saraçoğlu mahalleleri ile ulaşım bağlantısı sağlayan (Yeniyol) bu dönemde genişletilmiştir. 1960'lı yıllarla birlikte Mardin Kalesi ve çevresini kapsayan Gül, Medrese ve Şar mahallerinin kale eteklerinde yer alan kısımlar Afete Maruz Bölge ilan edilmiştir.

Cumhuriyet Sonrası Dönem- 1980-2000 Dönem Aralığı

1980'li yıllar ile 1990'lı yıllar arasındaki dönemde kentte bölgenin kalkınmasını sağlayıcı nitelikte ciddi yatırımların gerçekleşmediğini söylemek mümkündür. Ancak 1990'lı yılların başlarında bölgede sanayi yatırımlarına ağırlık verildiği görülmektedir. Kentsel sorunların bu dönemde de devam etmekte olduğu ve planlamaya daha çok önem verildiği görülmektedir. Nitekim yerleşim alanının sınırlı olması, ekonomik yapıda ihtisaslaşamama, taşıt ve yaya yollarının belirsizliği, kent içi trafik sıkışıklarının yaşanması, yönetim birimlerinin dağınık ve düzensiz gelişimi ve özellikle eski kent merkezinde yoğunlaşması gibi nedenler plansız gelişime neden olmuş ve yeni bir imar planı

arayışının ihtiyacını doğurmuştur (Çağlayan, 2016). 1985 yılında '*Mardin Kenti Tarihsel Çevre Koruma İmar Planı'* onaylanmıştır. 1990 yılında Esat Turak tarafından sit alanı ve çevresi için 1/25000 ve 1/5000 ölçekli imar planları hazırlanmıştır. 1990 yılında Dr. İsmet OKYAY tarafından Koruma Amaçlı İmar Planı hazırlanmıştır ancak çalışma sürdürülememiştir. 1993 yılında S. Işık Nural tarafından 1/5000 ve 1/1000 ölçekli Mardin Koruma Amaçlı İmar Planları hazırlanmıştır.

Önceki dönemlere kıyasla bu dönemde gerçekleştirilen planlama ve imar faaliyetlerinde artış gözlenmiştir. Ancak kırsaldan kente artan göçler ve hızlı nüfus artışı 1980 sonrası Eski Mardin yerleşim alanı çeperinde etkileşim geçiş bölgesi olarak nitelendirilen Ensar, Saraçoğlu, Cumhuriyet ve Kotek (Evren) Mahalleleri gibi plansız, çarpık ve düzensiz yerleşim alanlarının oluşmasına neden olmuştur. Geleneksel kent dokusunda yapılar yıkılarak dokuya aykırı ve çevreyle uyumsuz betonarme yapılar inşa edilmiştir. Kentsel sit alanı ve çevresinin yeterince korunamaması, planlama ve uygulama çalışmalarının yetersiz kalması nedeniyle Eski Mardin ve kent çeperi bakımsız, köhne ve çöküntü alanlarına dönüşmüştür. 1990'lı yıllarda Avcılar (İstasyon) Mahallesinde sanayi alanları, kamu kurumları, askeri alanlar, lojmanlar gelişmeye başlamıştır. Yenişehir Bölgesinde de inşa faaliyetleri hızlanmış ve yerel halk için yeni bir çekim alanı yaratılmıştır. 1990'lı yılların sonlarında yerel halk arasında Eski Mardin-Yenişehir ayrımı yapılmaya başlanmıştır. Bu anlamda kentteki sınıfsal farklılıkların oluşumunu ve kentteki sosyo-kültürel değişimin başlangıcını bu dönemlere tarihlemek mümkündür.

Cumhuriyet Sonrası Dönem- 2000-2024 Dönem Aralığı

Yenişehir Bölgesinde hızla artan inşa faaliyetleri ve yapılaşma beraberinde düzensiz ve çarpık kentleşme sorunsalı yaratmıştır. Eğitim, öğretim, yönetim işlevli donatılar kentin hemen hemen her alanında dağınık ve düzensiz bir şekilde gelişmiş ulaşım ve teknik altyapı gibi hizmetler kent sakinlerinin ihtiyacını karşılamada yetersiz kalmıştır. Eski yerleşme alanının turizmin cazibe merkezi haline gelmesi ile kentsel sit alanı ile ilgili yapılaşma, bakım ve onarım sorunları artmaya başlamıştır. Turizm sektörünün gelişme göstermesiyle birlikte tarihi dokudaki geleneksel yapılarda işlevsel dönüşümler yaşanmaya başlamıştır. Tarihi Dönüşüm Projesi kapsamında tarihi çarşıların yenilenmesi ve canlandırılması, 1. Caddenin sağlıklaştırılması, Cumhuriyet Meydanı ve çevresinin yenilenmesi, betonarme eklenti binaların yıkılarak yeniden geliştirilmesi gibi kentsel reformlar yaşanmıştır.

Eski yerleşim alanındaki geleneksel doku sorunlarının çözülmesi ve kentin sahip olduğu özgün kimliğin sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla 2012 yılında *'Mardin Merkez 1/5000 ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı'* ve *'1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı'* çalışmaları Egeplan Planlama Ltd. Şti. tarafından hazırlanmıştır. Yeni yerleşim alanındaki konut ihtiyacının karşılanması, sağlıklı, yaşanabilir, planlı ve düzenli bir kentsel gelişimin sağlanması amacıyla 2013 yılında '*Mardin (Merkez) İlave-Revizyon 1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı*' ve '*1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı'* Barlas İmar Planlama Müş. Ltd. Şti. tarafından hazırlanmıştır. Etkileşim geçiş bölgesinde yer alan alanlar için 1/5000 ölçekli nazım imar planı, koruma amaçlı nazım imar planı içerisinde planlanmıştır. Ancak 1/1000 ölçekli uygulama imar planı çalışmaları halen devam etmektedir (Şekil 5).

Şekil 5: Mardin Merkez Koruma Amaçlı İmar Planı Bölgeleme Haritası (Dikey çizgili ve sarı renkli alan: Etkileme Geçiş Bölgesi; yatay çizgili ve kırmızı renkli alan: Kentsel Sit Alanı; gri renkli alanlar: Arkeolojik Sit Alanlarını göstermektedir) (Mardin Merkez Koruma Amaçlı İmar Planı Raporu, 2018, ss.24).

Eski Mardin bölgesi için geliştirilen Koruma Amaçlı İmar planları ile farklı kullanım kararları alınmıştır. Tarihi yapılara ilişkin sürdürülebilirlik ilkesi çerçevesinde koruma-kullanma dengesini gözeten plan hükümleri geliştirilmiştir. Yapıların cephe düzenlemeleri ve kent mobilyaları da dahil olmak üzere tek düze standart olan uygulama kriterleri geliştirilmiştir. Etkileme geçiş bölgesine ilişkin plan kararları tarihi kent silueti korunacak ölçütte alınmaya

çalışılmıştır. Yenişehir bölgesinde plan tadilatları ve değişiklikleri ile inşaat faaliyetleri hız kazanmıştır. Yüksek yoğunluklu yapılar belirmeye başlamıştır. 18. Madde uygulaması gibi kamusal alanların düzenlenmesine ilişkin mevzuatın uygulanmaması yol, yeşil alan, eğitim, sağlık vb. hizmetlerin geliştirilmesinde yetersiz kalmıştır. Parsel bazlı uygulamalarda yapılan plan değişiklikleri ile yüksek emsalli aşırı konut alanı üretimi başlamıştır. Mevcut imar planında yer alan taşıt yolları, artan konut alanının getirdiği nüfusun ihtiyacını karşılayamaz ölçütte taşıt yolu ve otopark sorunları yaratmıştır (Bknz. Şekil 6).

Şekil 6. Yenişehir Bölgesi Günümüz Görünümü (Kişisel arşiv, 2025)

4. Sonuç

Kentler, sahip oldukları çevresel ve toplumsal değerlerinden oluşan, sürekli bir değişim halinde olan, durağan olmayan, gelişen, sermayenin ve bilginin yeniden üretildiği mekansal organizasyonlardır. Tarih boyunca kentlerde, çevresel, ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi ve politik pek çok nedenden ötürü biçimsel ve toplumsal değişimler yaşanmıştır ve yaşanmaya da devam etmektedir. 1980'lerle başlayan süreçte neoliberal politikaların hüküm sürdüğü anlayış, kentlerin yeniden yapılanma süreçlerini kentsel rantın yaratılması ve dağıtılması şeklinde ele almaktadır. Yeni liberal politika egemenliğinin hızla güçlendiği 2000'li yılların ilk on yıllık periyodunda kentlerde dönüşüm ivme

kazanmıştır. Arazi üzerindeki değer artışı devlet eliyle yerel yönetimlerin yetkilerini arttırmış ve planlama ile ilgili politikaların esnekleştirilmesine neden olmuştur.

Kentlerde meydana gelen değişim ve dönüşümler, toplumların yapısı hakkında önemli izler taşımaktadır. Toplum ilişkilerini, hareketlilikleri ve çelişkileri yansıtan bu alanlar, fiziksel formların ötesinde bireylerin çevreleriyle olan ilişkilerini kapsaması açısından önem taşımaktadır. Kentsel alanların veya kent parçalarının dönüşümünde sosyal çevre önemli bir etken haline gelmektedir. Bu parçaların değişim ve dönüşümü sosyal boyutlara da etki ettiğinden zamanla sosyal değişimi meydana getirmekte, sosyal değişimlerin tekrar fiziksel değişimleri yarattığı bir döngü haline girmektedir. Bu nedenle planlama sisteminin bileşeni olarak yasal alan ve sosyo-politik alanın, kent parçalarının yeniden biçimlendirilmesi sürecinde aktörlerin katılımının biçimlendirilmesi ve yönetilmesi açısından birbirleriyle etkileşim kurgulaması ve sürdürmesi yönünden önemli rol üstlenmektedir. Bu etkileşim sonucunda kent parçalarında ve dolayısıyla kentsel mekânda gerçekleşen değişim ve dönüşümler yönetilmektedir.

Mardin kenti, tarih boyunca farklı medeniyetlere ve uygarlıklara ev sahipliği yapmış, geleneksel mimari dokusu, çok kültürlü yapısı ve toplumsal çeşitliliği ile özgün kimliğini oluşturmayı başarmıştır. Uzun yıllar boyunca tarihsel süreç içerisinde geleneksel evleri, organik sokak dokusu, dil ve din farklılıkları, çeşitli sosyal ve kültürel yapısı ile kent kimliği ve belleği korunmuştur. 20. yy. 'ın sonlarına kadar geleneksel yaşam tarzı ve dokusu, kültürel miras birikimi ve özgün yaşam pratikleri ile kent kimliğini korumaya ve sürdürmeye çalışan Mardin kenti, yeni yerleşim alanında (Yenişehir Bölgesi) gerçekleşen yapılanma ve kentsel dönüşüm uygulamaları ile mekansal kimliğini ve sosyo-ekonomik yapısını koruma çabası içerisindedir. Ancak yeni yerleşim alanında artan inşaat faaliyetleri, yerel yönetimlerin imar uygulamalarındaki etkisizliği, denetim ve izleme mekanizmalarındaki yetersizlik gibi unsurlar kentte plansız ve düzensiz bir gelişmeye neden olmuştur. Mekân organizasyonundaki bu olumsuz değişim ve dönüşüm, kent kullanıcıları olarak yerel halkın aidiyet algısını, kültürel değerlerini, sosyal ilişkilerini ve yaşam tarzını olumsuz yönde etkilemiştir.

Mardin gibi tarihi ve kültürel yapısı ile ön plana çıkan kentlerde, teknoloji çağına uyum aşamasında mevcut mekân dokusunun korunması, sosyal ve kültürel ilişkilerin devamının sağlanması ve gelecek nesillere aktarılması için yerel düzeyde politikalar geliştirilmelidir. Kentin sorunlarına cevap verebilir nitelikte planlama ve yönetim anlayışı eksenli, kapsamlı yaklaşımlar sunulmalıdır.

Dönüşümün bir parçası ve ana aktörü olarak kent kullanıcılarının sürecin her aşamasında bulunması, şeffaf, katılımcı ve yerel değerlere saygılı uzun vadeli bir planlama anlayışı ile yönetilmesi gerekmektedir. Kentsel refah ve yaşam kalitesi yüksek, müreffeh bir kent amaç edinerek üst plan kararları ve alt ölçek imar planları revize edilmelidir. Kentin değişen ve dönüşen dinamiklerinden dezavantajlı gruplar başta olmak üzere tüm yerel halkın minimum düzeyde etkilenmesi için eylem planları hazırlanmalıdır. Merkezi yönetim mekanizması gözetiminde, yerel yönetim organları ve sivil toplum kuruluşları ile iş birliği ve kolektif çalışma düzeni oluşturulmalıdır. Kentin geçirdiği bu değişim ve dönüşüm sürecinden maksimum düzeyde istifade etmek isteyen üstencilere fırsat verilmemelidir. Bu noktada özellikle arsa ve arazi düzenlemeleri hususunda kesin ve katı imar kuralları oluşturulmalı, parçacıl plan değişikliklerinin önüne geçilmelidir. Parçacıl plan değişiklikleri uygulanacaksa, holistik (bütüncül) planlama anlayışı kapsamında gerçekleştirilmesi, kamusal fayda ve toplumsal hizmet odaklı ilkeler çerçevesinde uygulanması gerekmektedir.

Kaynakça

Aksu, E. Y. ve Çırak, A. A. (2018,11.02). Mardin tarihi kent dokusunda form değişiminin incelenmesi. Türkiye Kentsel Morfoloji Ağı. (s.725-739). İTÜ Mimarlık Fakültesi, Taşkışla, İstanbul. Erişim Adresi (15.07.2025): https://www.tnum.org.tr/index.php/tnum/article/view/132.

Alioğlu, E. F. (2003). Mardin şehir dokusu ve evler (2. Baskı). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

Aristoteles. (2014). Fizik. (S. Babür, Çev.) (6.Baskı.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ataöv, A. ve Tekeli, İ. (2017). Sürdürülebilir toplum ve yapılı çevre, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, ISBN: 9786053994893, İstanbul.

Burgess, E. W. (1925). The growth of the city: an introduction. Chicago, USA: Sociedad Sociológica Mexicana. Erişim Adresi (11.07.2025): https://langurbansociology.wordpress.com/wp-content/uploads/2013/01/burgess-the-growth-of-the-city.pdf

Carmona, M., ve Sieh, L. (2004). Measuring Quality in Planning: Managing the Performance Process (1st ed.). Routledge. Erişim Adresi (11.07.2025): https://doi.org/10.4324/9780203563311

Castells, M. (1997). Kent, Sınıf, İktidar. A. Türkün (Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları. (Özgün eser 1978 tarihlidir).

Chan, E. H. ve Yung, E. H. (2004). Is the development control legal framework conducive to a sustainable dense urban development in Hong Kong?. Habitat International, 28 (3), 409–426. https://doi.org/10.1016/S0197-3975(03)00040-7

Couch, C. (1992). Urban, Renewal, Theory and Pratice. London: Macmillan Press.

Çağlayan, M. (2016). Cumhuriyet Taşrasında Geleneksel Üzerine Modern Şehirleşme: Mardin Örneği. Uluslararası Medeniyet, Şehir ve Mimari Sempozyumu (12-14 Nisan), İstanbul.

Descartes, R. (2014). Aklın Yönetimi için Kurallar. (E. Sunar, Çev.) (2. Baskı.). İstanbul: Say Yayınları.

Fox Gotham, K. (2001a). Redevelopment for whom and for what purpose? A research agenda for urban redevelopment in the twenty first century. Critical perspectives on urban redevelopment, 429-452. Erişim Adresi (11.07.2025): https://doi.org/10.1016/S1047-0042(01)80016-7

Fox Gotham, K. (2001b). Urban redevelopment, past and present. In Critical perspectives on urban redevelopment (pp. 1-31). Emerald Group Publishing Limited. Erişim Adresi (10.07.2025): https://doi.org/10.1016/S1047-0042(01)80003-9

Harvey, D. (1974). Class-monopoly rent, finance capital and the urban revolution. Regional Studies, 8(3-4), 239-255. Erişim Adresi (10.07.2025): https://doi.org/10.1080/09595237400185251

Harvey, D. (2004). Paper Marx and Philosophy Conference, 29 May 2004, Institute of Education, London.

Harvey, D. (2012). Sermayenin Mekanları: Eleştirel Bir Coğrafyaya Doğru. (B. Kıcır, D. Koç, K. Tanrıyar ve S. Yüksel, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Hulsbergen, E. D. (2004). Review of Urban Sores: On the Interaction between Segregation, Urban Decay and Deprived Neighbourhoods, by H. S. Andersen. Urban Studies, 41(7), 1396–1398. Erişim Adresi (01.07.2025): http://www.jstor.org/stable/43197161

Knox, P. ve Ozolins, P. (2007). The Built Environment, Urban Design Reader.

Koçak, E. ve Erol, D., (2019). Neoliberal Kentsel Politikaların Güçlü Aktörü TOKİ'nin Soylulaştırmada Rolü. Kentsel Araştırmalar 2. (ss.5-25), Ankara: Gece Akademi.

Kurtuluş, H. (2006). Kentsel dönüşüme modern kent mitinin çöküşü çerçevesinden bakmak. Planlama Dergisi, 2(36), 7-13.

Lai, Y., Peng, Y., Li, B. ve Lin, Y. (2014). Industrial land development in urban villages in China: A property rights perspective. Habitat International, 41, 185–194. Erişim Adresi (10.07.2025): https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2013.08.004

Lefebvre, H. (1991). The production of space. (D. N. Smith, Çev.). Oxford: Blackwell.

Lefebvre, H. (2014). Mekânın Üretimi. (I. Ergüden, Çev.) (2. Baskı). İstanbul: Sel Yayıncılık. (Orijinal yayın tarihi, 1991).

Lefebvre, H. (2015). Şehir Hakkı. (I. Ergüden, Çev.) (1. Baskı). İstanbul: Sel Yayıncılık. (Orijinal yayın tarihi, 1968).

Lees, L., Slater, T., ve Wyly, E. (2008), Gentrification. Routledge.

Mardin Merkez Koruma Amaçlı İmar Planı Raporu, 2018. Ege Plan Ltd. Şti. Ankara.

Nasıroğlu, M. (2010). Batılı seyyahların gözüyle Mardin ve çevresi (Mardin, Nusaybin ve Hasankeyf) (Doktora Tezi). Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanı. Erişim Adresi (10.07.2025): https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp

Oxford Languages Dictionary, Erişim Adresi (10.07.2025): https://www.oed.com/search/dictionary/?scope=Entries&q=change

Park, R.E. (1925). La ciudad. Şehir ortamında insan davranışını araştırmak için öneriler. Ediciones del Serbal.

Roberts, P. ve Sykes, H. (2000). Urban regeneration: A handbook (1st ed.). London, England: SAGE Publications in association with the British Urban Regeneration Association. Erişim Adresi (09.07.2025): https://archive.org/details/urbanregeneratio0000unse_t1k7

Tekeli İ. (2015). Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm. Tarih Vakfı Yurt Yayınları. İstanbul.

Türkoğlu, K., (1973). Mardin Kenti İmar Planı Analitik Etütleri, A Mimarlık-Şehircilik Bürosu, Ankara.

Türk Dil Kurumu (TDK) Sözlüğü. Erişim Adresi (10.07.2025): https://sozluk.gov.tr/?ara=de%C4%9Fi%C5%9Fim

Wirth, L. (1938). Urbanism as a Way of Life. American journal of sociology, 44(1), 1-24.

Wu, F. (1997). Urban restructuring in China's emerging market economy: towards a framework for analysis. International Journal of Urban and Regional Research, 21(4), 640-663. Erişim Adresi (01.06.2025): https://doi.org/10.1111/1468-2427.00106

Yang, Y. (2010). Sustainable urban transformation driving forces, indicators and processes (Doctoral dissertation, ETH Zurich).

Yang, Y. R. ve Chang, C. H. (2007). An urban regeneration regime in China: A case study of urban redevelopment in Shanghai's Taipingqiao area. Urban Studies, 44(9), 1809-1826. Erişim Adresi (15.06.2025): https://doi.org/10.1080/00420980701507787